

STUDENTŲ VASAROS SEMINARAS: VERČIAMĖ BENTHAMĄ IR EPIKŪRĄ

2012 m. rugpjūčio 24–26 d. Klevinėje, Trakų rajone, vyko jau tradiciniu tapęs studentų vasaros vertimo seminaras¹, kuriame dalyvavo įvairių pakopų filosofijos ir klasikinės filologijos studentai iš Vilniaus universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto.

Seminarui augant ir plečiantis, šiais metais buvo verčiama nebe iš vienos, o iš dviejų kalbų. Atsižvelgiant į pernykščio seminaro dalyvių pasiūlymus, šiemet nutarta versti ne tik iš anglų, bet ir iš senosios graikų kalbos. Pasirinkti du į lietuvių kalbą iki šiol labai mažai versti skirtingų epochų filosofijos klasikai, kuriuos vienija skausmo bei malonumo kaip psichologijos bei etikos pagrindo tema: senovės graikų filosofas Epikūras (341–270 m. pr. Kr.), įkūręs vieną įtakingiausių Antikos filosofijos mokyklų, pavadintą jo vardu – epikūrizmą, ir Naujųjų laikų anglų filosofas bei teisės teoretikas Jeremy Benthamas (1748–1832), ryškiausia klasikinio utilitarizmo filosofijos figūra. Siekiant atskleisti šių dviejų filosofijos klasikų atstovaujamų doktrinų – epikūrizmo ir utilitarizmo – požiūrį į skausmą bei malonumą ir jų santykį su žmogiškąja laime buvo atrinkti ir verčiami Epikūro „Vatikano posakių“ (*Gnomologium Vaticanum*) ir „Svarbiausių minčių“ (Κύρια δόξα) bei Jeremy Benthamo knygos „Moralės bei įstatymų leidybos

principų įvadas“ (*Introduction to the Principles of Morals and Legislation*) fragmentai. Vertimai išspausdinti šio „Problemų“ numerio skyrelyje „Vertimai“.

Kaip ir kiekvienais metais, norintys dalyvauti studentai, pasirinkę vieną iš filosofų, iš anksto atsiuntė savo vertimą organizatoriams, o per seminarą atitinkamose sekcijose kartu su seminaro organizatoriais bei dalykiniais konsultantais svarstė teksto vertimo galimybes, diskutavo ir tarėsi dėl terminijos, galutinio nuoseklaus ir vientiso vertimo varianto. Seminaro dalyviai taip pat klausėsi dalykinių konsultantų skaitomų teorinių paskaitų – dr. Vytautas Ališauskas (VU) aptarė Epikūro, o dr. Nijolė Radavičienė (VU) – Benthamo filosofiją ir jos istorinį kontekstą. Paskutinę seminaro dieną buvo surengta bendra diskusija, kurios metu aptartos įdomesnės tekstologinės bei filosofinės problemos. Po seminaro galutinai nugludinti, suredaguoti ir parengti vertimų tekstai buvo pateikti „Problemoms“. Juos rasite šiame numeryje.

Viena iš svarbiausių filosofijos tekstų vertimo į lietuvių kalbą problema – terminija. Ši problema veikiausiai kyla visoms mažosioms Europos tautoms ir kalboms, neturinčioms garbingo filosofinio paveldo, surašyto gimtąja kalba. Tad nenuostabu, jog terminijos kūrimas nuo pat pirmųjų lietuviškai filosofavusių mąstytojų darbų laikomas bene svarbiausia lietuviškos metafilosofijos problema. Dėl šios priežasties ir seminare siekiama ne tik versti klasikinius pasaulinės filosofijos tekstus, bet

¹ Filosofinio teksto vasaros vertimo seminarą pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009–2015 metų programą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-6-16).

ir kiek nors prisidėti prie filosofinės terminijos kūrimo ir tobulinimo.

Terminijos problemų vasaros vertimo seminare buvo imamas nuo pat pradžios – jau 2010 m. verčiant Peirce'o „Kaip padaryti mūsų idėjas aiškias“ pastebėta, jog Peirce'o vartojami terminai *clear* ir *distinct*, ateinantys iš Descartes'o tekstų, neturi bendrai priimtų lietuviškų atitikmenų. Šių metų seminare buvo nutarta į terminijos problemas gilintis plačiau ir patyrinėti tais pačiais lietuviškais žodžiais išreiškiamų terminų funkcionavimą skirtinguose filosofiniuose kontekstuose. Rengiant seminarą, buvo keliama hipotezė, jog dviejų autorių vertimas terminologiniams svarstymams suteiktų naują pobūdį ir galimybę lyginti terminus ne tik jų reikšmės, bet ir įvairiausių konotacijų, galbūt kylančių dėl kalbų sintaksinio ar pragmatinio lygmens skirtumų, aspektais.

Seminaro tekstų pasirinkimas grįstas prielaida, jog skirtingomis kalbomis ir skirtingose epochose gimę tekstai, kuriuos jungia bendra tematika, yra parankūs išryškinant tam tikrų terminų vartojimo panašumus ir skirtumus. Šiuo atveju tokie terminai yra *skausmas* ir *malonumas* – neabejotinai kartinės tiek Epikūro, tiek Benthamo filosofemos.

Iš šios prielaidos kilo ir dar viena seminaro užduotis – ne tik išversti pasirinktus tekstus, bet atsižvelgiant į šių dviejų autorių mąstymo tradicijų bei kalbų skirtingumą patyrinėti, ar lietuviškai vienodai verčiami terminai iš tiesų žymi tą patį, pavyzdžiui, ar *malonumas* Epikūriui ir Benthamui reiškia tą patį?

Neabejotina, kad abiejų filosofų atspirties taškas yra malonumo ir skausmo, kaip pamatinių žmogaus elgsenos motyvatorių, dualizmas. Antonimiškas terminų vartojimas leidžia spėti, jog turime reikalo su tais pat terminais, juolab kad abiem filosofams rūpi

laimės, kurią jie sieja su malonumo siekimu bei skausmo vengimu, problema. Tačiau ši problema išskleidžiama ganėtinai skirtinguose kontekstuose, o tai lemia didesnius terminų skirtumus.

Epikūro etika yra orientuota į asmeninę, privačią individo sferą, viešoji sfera – visuomenės laimė ir bendrasis gėris – Epikūro mąstymui beveik neturi reikšmės. Benthamo koncepcija skleidžiasi išimtinai politinėje, bendruomeninėje erdvėje. Galima teigti, kad Epikūro ištarnos yra skirtos individo egzistencinei transformacijai, dvasiniam tobulėjimui, o trumpa aforistinė jų forma palengvina įsiminimą ir galimybes nuolat jas kartoti. Epikūro ištarnos, išmoktos mintinai, turėtų tapti savotiškais vidinės dvasinės transformacijos įrankiais ir kartu leistų išlaikyti tam tikrą distanciją su skirtingais socialiniais kontekstais ir juose atliekamais vaidmenimis – kai kurių tyrėjų manymu, tokios praktikos buvo paplitusios ne tik Epikūro mokykloje, bet ir apskritai Antikos filosofijoje².

Benthamo tekstas yra savotiška žmonių bendrabūvio politinė programa, tam tikra socialinės inžinerijos strategija, skirta ne tik ir ne tiek asmeninei, kiek visuomenei laimei kurti bei palaikyti. Tai yra mėginimas formuluoti ir pagrįsti principus, kuriais turėtų būti vadovojamasi priimant bet kuriuos sprendimus, susijusius tiek su visa visuomene, tiek atskiromis jos grupėmis, tiek paskirais individais. Šia prasme Benthamo užmojis labai platus: jo formuluojami principai turėtų aprėpti ne tik įstatymų leidybą, bet ir kitų rūšių teisėkūrą, su teisėkūra nesusijusius valdžios žingsnius ir net moralinių sankcijų taikymą

² Plg. Pierre Hadot *Antikos filosofija – kas tai?* Vertė A. Grigaravičiūtė. Vilnius: Aidai, 2005, p. 145, 253–254 ir kitur.

tose visuomeninio gyvenimo srityse, kurios nepatenka į teisinio reguliavimo sferą.

Įdomu tai, jog rūpestis sekėjų galimybėmis įsiminti ir pasikartoti kertinius teiginius buvo būdingas ne tik Epikūrai. Benthamas savo teksto išnašoje taip pat pateikia savo teorijos esminius elementus, išdėstytus nesudėtingomis eilėmis, kad palengvintų skaitytojui juos įsiminti, leisdamas suprasti, jog išmoktos mintinai jos taptų savotiškais socialinio ir politinio eismo taisyklėmis, suteikiančiomis galimybę individui lengvai ir patogiai manevruoti sociume ir valstybės gyvenime.

Iš čia ir skirtingi abiejų filosofinių teorijų tikslai – Epikūrai rūpi galutinis žmogaus egzistencijos tikslas – išganymas (σωτηρία), o Benthamui svarbiau aprašyti visus įmanomus socialinius ir politinius kontekstus bei taisykles, kuriomis reikėtų vadovautis tuose kontekstuose. Tai turėtų leisti sukurti veiksmingesnę ir labiau prie bendros laimės prisidedančią visuomenę. Galiausiai pažymėtina,

jog Epikūrai svarbu etikos rezultatas – laimėjimui yra individo dvasinis tobulumas, o Benthamui svarbu etinis procesas – nuolatinis laimėjimas, t. y. bendrojo gėrio visos visuomenės ar valstybės lygiu, gausinimas.

Šie gausūs Epikūro ir Benthamo filosofijos skirtumai lėmė, kad abiejų autorių tekstai buvo verčiami beveik visiškai nepriklausomai vienas nuo kito, nebuvo didesnių terminologinių sąsąukų, galinčių vieno teksto vertimo patirtimi praturtinti kito teksto vertimą.

Baigdami norime pasakyti, kad augantis studentų susidomėjimas vasaros filosofinio vertimo seminaru, kuris vyksta jau ketvirtą kartą (kaip projektinė veikla – trečią kartą), liudija jo perspektyvumą. Šiuo seminaru siekiama formuoti filosofijos studentų bendruomenę telkiančią tradiciją, prisidėti prie filosofinio teksto vertimo kultūros, kuri ugdytų sąmoningus ir atsakingai į mokslo plėtotę gimtąją kalbą žvelgiančius jaunuolius. Seminarą ketinama rengti ir toliau.

*Kęstas Kirtiklis,
Vilius Dranseika,
Viktoras Bachmetjevas*